

Velimir SALAMON O Liburnima

Možda nije naodmet, upravo u razdoblju recesije i ozbiljne krize jadranske brodogradnje prozboriti o Liburnima i o njihovoj doista bogatoj brodograđevnoj tradiciji, koja i danas živi.

Znamo da su u španjolskoj špilji Altamira, u francuskoj špilji Lascaux i drugdje po svijetu znanstvenici uspjeli pronaći predivne slikarije na kamenim zidovima. Doista bi teško bilo pronaći čvršći dokaz o likovnom umijeću špiljskih ljudi od tog. No ti su crteži zacijelo bili utilitarni i pećinski ljudi su ih koristili u svojim ceremonijama. Zato francuski pisac Andre Leroi-Gourhan u svojoj knjizi *Religije prehistorije* nagađa kakve su te ceremonije mogle biti. Tako se našao u situaciji nekoga tko je prisiljen samo na temelju oltarskih slika i kipova Crkve, rekonstruirati crkvenu misu.

Mada se znanost oslanja isključivo na materijalne dokaze, a o tome ne može podastrijeti pouzdanih podataka, čini se da su Liburni u 2. tisućljeću p.n.e., odnosno u tzv. brončanom dobu, pripadali antičkoj mnogobožackoj feminističkoj skupini plemena koja su drevni Egipćani, a potom i Grci nazivali *Narodima s mora*. Bitno je shvatiti da zamisli mogu u načelu biti i materijalne i nematerijalne. Jer, premda o tome nema mnogo znanstvenih dokaza, religija i etika su u prošlosti ipak postojale.

Zato je, kad uzmanjkaju materijalni dokazi koji se smatraju nepobitnim, ukoliko ih politika ne proglasi drukčijim, dopušteno postaviti teorije zasnovane na tzv. *učenom nagađanju* odnosno *learned guess*. No možda će baš ovaj prikaz pomoći onima koji se još uvijek mogu boriti za hrvatski pomorski i brodograđevni identitet.

Također, zamisli su uvijek bile podložne mijeni, posebice u brodogradnji, odnosno nisu imale statički, nego dinamički karakter. Tako je npr. poznato da se temeljna znanstvena teorija o građi

tvari, koju su odavno već začeli stari Grci *Demokritovim* pojmom *nedjeljive čestice* koju su nazvali atomom, neprestano tijekom povijesti mijenjala u skladu s najnovijim znanstvenim spoznajama npr. Maxa Plancka, Alberta Einsteina ili Nielsa Bohra.

Liburni su živjeli s morem i od mora, iz kojega je, prema suvremenoj znanstvenoj spoznaji, potekao cjelokupan život na našem planetu. Oni potječu s Levanta, iz današnje Sirije, i suvremenici su Egipćana, Etrurščana, Feničana i Grka. Seleći se morem, naselili su npr. Kartagu, ali i Jadran, te nije nevjerovatno da su osnovali i grad koji se zvao Hadria, a po kojem je i Jadransko more dobilo ime, gdje je *adur* ilirska, moguće čak liburnska, riječ koja znači *more*.

Nije nemoguće da i prastara riječ *barka*, koja označava maleno plovilo, zapravo potječe od *Naroda s mora*.

Hadria i ilirska plemena

Prema raznim nedvosmislenim pokazateljima uključujući jezik, zemljopis i gene, izgleda da su Liburni naselili otoke Siciliju i Sardiniju, te pokrajine Toskanu, Veneto i Piceno, a na sjevernom Jadranu, kamo su ih potisnuli ratoborni Delmati i Grci, naselili su istočnu obalu Jadrana između rijeka Raše u Istri i Krke kod Šibenika. Čini se da su Liburni nadasve voljeli stanovati na otocima. Otud vjerojatno potječe i Venecija.

Bitka Egipćana s Narodima s mora prikazanih s perjanicama

Kao *Narod s mora* Liburni se izdvajaju među ostalim Ilirima tj. među Histrima koji su nastavali Istru, među Japodima koji su se nastanili u Lici i Delmatima u Dalmaciji.

Liburni su u skladu sa sveopćim svjetonazorom isprva bili, kao i drugi, pljačkaši. U ranijim je razdobljima, naime, pljačka bila zakonito trgovačko zanimanje. Pirati, gusari, hajduci i ostali morski ili drumski razbojnici su, silom oružja, otimali dobra koja su drugi najčešće već oteli od proizvođača i tako ih *privredili*. Razni pljačkaši plovili su svim morima.

No gusari su se razlikovali od pirata. Premda su se svi bavili istim poslom odnosno otimačinom uz prijetnju oružjem, pirati bi pljačkali samo u svoju korist i borili se protiv svih zastava, dok su gusari pljačkali u svoju korist, ali i za nekog suverena koji bi im radi toga izdao tzv. *Letter of Marque*. Ako im Englezi ne bi izdali tu *dozvolu* razbojnici bi ju zatražili od Francuza ili Nizozemaca. Naposljetku su zacijelo imali cijele zalihe takvih *dozvola*. Vjerojatno iz tog vremena potječe i izraz *Carta canta vilan dorme* odnosno *Papir govori, razbojnik spi*. Najpoznatiji svjetski gusari bili su Henry Morgan, Sir Francis Drake koji je toliko napljackao za englesku kraljicu da ga je ona promaknula u viteza, Crnobradi, Hajreddin Barbarossa koji je čak postao admiralom u turskoj mornarici, Wilian Kidd, berberski odnosno sjevernoafrički gusari, čuveni Vikinzi, naši senjski uskoci, omiški i

Adresa autora:
Gospoetska 24,
10000 Zagreb

neretvanski gusari i drugi. U nekim su narodnim predajama likovi razbojnika poprimili romantičan prizvuk kao npr. engleski lik Robina Hooda ili, kod nas, Kraljevića Marka. Isti pljačkaški svjetonazor ispoljilo je i Talijansko Kraljevstvo čak u 19. stoljeću kad je napalo jadranski otok Vis s ciljem njegovog zauzimanja, a kojom prigodom ga je obranila austrijska flota admirala Tegethoffa. I danas je piratstvo prisutno pokraj obala Afrike i otoka u Tihom oceanu.

Antički tekstovi spominju Liburne kao vrsne pomorce, kako brodograditelje tako i mornare. Zbog čestih sjeverno-jadranskih orkanskih *bura* koje navode i Rimljani, Liburni su bili prisiljeni razviti čvrsta i nepotopiva plovila.

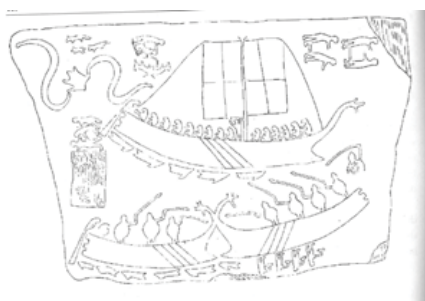
Mada se danas potomci Liburna sporazumijevaju talijanskim, slovenskim i hrvatskim jezikom, u doba kad su se nastanjivali nisu još postojale dotične države nego samo Rimsko Carstvo. No liburnska se brodograđevna tradicija nastavila u, diljem Sredozemlja i svijeta poznatim, brodograđilišnim središtima Pirana, Pule, Cresa i Lošinja, Krka, Punta, Betine i Murtera, Šibenika, Korčule, Hvara, Dubrovnika, Kotora itd. I danas se nastavila brodograđnjom prije svega u velikim brodograđilištima *Uljanik*, 3. maj, Viktor Lenac i *Kraljevica*, *Brodotrogir* i *Brodosplit*.

Budući da su obožavali zmiju, Liburni su gradili *drakofores*, brodove sa zmijskim glavama odnosno takvim pulenama iz kojih su kasnije vjerojatno nastali čuveni vikinški *drakkari*. Takvi su brodovi prikazani i na poznatoj steli iz 5. i 6. stoljeća p.n.e. iz talijanske Novillare.

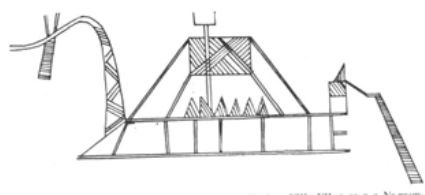

Podmorsko istraživanje liburnskoga šivanog broda

U najranijem razdoblju Liburni su svoje brodove gradili šivanjem konopcima koje su proizvodili od brnistre i lana. Na to ukazuju arheološki nalazi liburnskih brodica npr. iz Nina. I Pavao Đakon spominje te barke pod nazivom *serilia*.

Stela iz Novillare

Prikaz liburnskog broda iz Glasinca

Liburni su gradili dvoveslarke koje su se pokazale tako izvrsnim da su ih, prema knjizi L. Cassona *Ships And Seamanship In The Ancient World* u izdanju Princeton University Press iz Princetona iz 1971. godine, praktični Rimljani usvojili kao okosnicu svoje impresivne ratne flote i nazvali *liburnama* po autorima njihova oblikovnog rješenja. Reljefi na stupu imperatora Trajana prikazuju rimske *liburne* na rijeci Dunavu. Nadgrobna ploča mornara Likeja s rimske *liburne* nazvane *Lucusta*, pronađena na sjeverno-jadranskom otoku Cresu, prikazuje njegov portret s mornarskim uzlom u ruci kao oznakom njegove struke. Prema reprint izdanju Latinsko-hrvatskog rječnika M. Divkovića u izdanju poduzeća Naprijed iz 1990. godine riječ *lucus* označava lug ili gaj posvećen kakvom božanstvu.

Reljef sa stupa imperatora Trajana s prikazom rimskih liburni

Poznato gledište da su muškarci kao kokoši, da nemaju mozga a da nose jaja, kao da opisuje jedan lik koji, u Komiži, svi nazivaju Matom-Bez-Mozga. Budući

Nadgrobna ploča mornara Likeja s rimske liburne Lucusta pronađena na otoku Cresu

da je i sam autor ovoga prikaza muškog roda, a nije posebno želio pripadati skupini bez mozga, uvijek je nastojao misliti za to određenim, a ne pogrešnim, dijelom tijela. Zato mu se činilo da je, u prikazu na poznatom *Trajanovom stupu*, umjetnik jednostavno dao određen umjetnički dojam *liburni*, te će, radi provjere oblikovnog rješenja u prirodi, biti potrebno napraviti temeljitu analizu zaveslaja u prirodi, budući da su se dvoveslarke u povijesti gradile ponajviše zato da se poveća brojnost vesala odnosno mišića veslača. Naime, vjerojatno se već tad veslalo malim i kratkim, *ubodnim* zaveslajima, a ne dugačkim zamasa kako je danas uobičajeno na tradicijskim barkama. Točna analiza veslanja i rasporeda vesala odnosno veslača ustanovit će se na modern način, analizom sustava čovjek-veslo-oslona vesla-more u naravnoj veličini.

Sigurno se ustanovilo da je nazivlje, odnosno terminologija, najčešće bilo nedostatan pouzdan jer se uvijek, pa tako i danas, moralo podvrgavati drugim kriterijima koje se smatralo višim, a ne samo pukoj istini. O nepouzdanosti prikaza *očevidaca* svjedoče drevni prikazi kao i arhitektura zgrada koje i danas postoje kao npr. tvrđava Nehaj u Senju. Stoga se,

u ovom projektu, smatra da nije uputno bezrezervno vjerovati svakom dostupnom prikazu i da je uputnije ravnati se smislom i temeljitom analizom.

Nasuprot tome, brodske su zapovjedi uvijek morale biti jasne i nedvosmislene.

Prikaz očevidca

Stvarna zgrada

Liburni su običavali graditi i veće *galate* iz kojih su se, vjerojatno, kasnije razvile i antičke i srednjovjekovne *galije*.

No gradili su i manja plovila dvovelarke koje su antički pisci nazivali *lembima* i druga plovila iz kojih su se kasnije razvili *leuti*, *gajete*, *gučevi* i *pasare* i proširili diljem cijelog Sredozemlja.

Osmislili su i poseban mehanički pogon broda s povećanjem mišićne snage veslača iskorištavanjem energije kruznoga kretanja volovske zaprege, koje se poseb-

nim, vjerojatno zupčastim mehanizmom prenosilo na lopatice broda. Moralo je proteći nekoliko tisućljeća da Amerikanci napokon usvoje sustav lopatičnih kola koji su Liburni osmislili.

Doista, jadranska je, i hrvatska i talijanska brodogradnja, koju su osnovali *Narodi s mora*, oduvijek, pa i danas, bila čuvena na cijelom Sredozemlju, a i šire.

Zaključak

Valjalo bi zaključiti da, kako kaže Marshal McLuhan, svijet danas doista

Miki Maudi na omiškom brodu

postaje *globalno selo*. Stoga ne bi imalo smisla suviše se opirati svekolikom prožimanju ljudskih kultura.

Tako je npr. vjerojatno uputno i na Jadranu dobro poznavati gusarsku tradiciju Karipskog mora, gusare pod zastavom s ukriženim kostima, s maramom ili trorogim engleskim šešišrom na glavi, s povezom preko oka i tropskom papigom na ramenu. No ne bi bilo na odmet prestati po svaku cijenu zanemarivati vlastitu, autohtonu pomorsku baštinu Liburna, drevnih *Naroda s mora* starih nekoliko tisućljeća. Ipak su karipski gusari rjeđe zalazili na Jadran.

Isto tako i u Dubrovniku valja cijeniti poznato havajsko umijeće veslanja u stojećem stavu. No pritom nije nužno smetnuti s uma ni vlastitu drevnu tradiciju neretvanskoga kraja koji je tisuću puta bliži Dubrovniku, vjekovima stariji pa i danas prisutan, a koji predstavlja vlastiti pomorski identitet.

No za to je potrebno poduzeti određeni napor u području obrazovanja.

Veslanje stojeći u trupi na Baćinskim jezerima

Prikazi liburnskih rješenja lopatične propulzije

CETERUM AUTEM CENSEO . . . Further I Think That . . .

At first, there must has been a deed, and it was a good creed,

It's because the ideas last longer than the deed which they usually precede and exceed.

But it's dangerous to label the not-material as immaterial,

Since it also exists and is utterly real, The non-material idea has always been the necessary seed.